

ΥΛΙΚΑΙ ΠΡΟΪΠΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΩΣ ΤΕΧΝΗΣ

Μπορούμε να δεχθούμε ως βέβαιο, πώς μέσα στο χρονικό διάστημα, που μάς εἶνε ἱστορικῶς γνωστό, πάντα οἱ ἄνθρωποι κατεγίνοντο μέ τῆ μουσική σέ μιὰ τῆς ὀμοιοῦσθε μορφῆ. Φαίνεται, πὼς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκφρασθοῦν μέ ἤχους τούς εἶνε ἐμφυτὴ καί, κατά συνέπεια, τόσο παλιὰ ὅσο κι' αὐτοί οἱ ἴδιοι. Πάντως δυνατότητα παραγωγῆς ἤχου, ἡ μέ τραγοῦδι, ἡ μέ κρούση κάποιας ἠχοπαραγωγῆς ἐπιφανείας, ἡ μ' ἐμφύση σ' ἕνα κυλινθρικό ὄργανο, ἡ μέ τὸ τράβηγμα καί τῆν ἐπίφραση κάποιας παλλομένης χορδῆς ἀνευρίσκουμε καί στή χαμηλότερη ἀκόμη βαθμίδα τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτό καί σήμερ μποροῦμε νὰ τὸ διαπιστώσουμε σ' ἔλους τούς ἀπολιτιστοῦ λαούς, ποῦ ἐπιχειροῦν νὰ ἱκανοποιήσουν τῆν ἐπιθυμία τους γιὰ μουσική μέ τὰ πιό πρωτόγονα μέσα.

Τώρα, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἀρχισαν πρῶτα νὰ τραγοῦδοῦν κ' ὕστερα ν' ἀποδίδουν τὸν ἤχο τῆς φωνῆς τους μέ μηχανικά μέσα, ἡ ἂν ἡ γέννηση τῆς μουσικῆς ἀκολούθησε ἀντίστροφη σειρά, αὐτό εἶνε ἕνα ζήτημα, ποῦ ὅπως καί τὸ σχετικό μέ τις πηγές τῆς μουσικῆς, ἀνήκει στίς ἐρευνες τῆς συγκριτικῆς μουσικολογίας, ἡ καί πέρα πέρα ἀκόμα ἀπὸ αὐτῆν, τῆς φυσικῆς, καί ἐπομένως δὲν πρόκειται νὰ τὸ συζητήσουμε ἐδῶ. Μόνο, γιὰ τὸ περίεργο τοῦ πράγματος θὰ ὑπενηθίσουμε πὼς οἱ πρῶτες προσπάθειες σχετικὰ μέ τῆν ἀναζήτηση τῶν ἀρχῶν τῆς μουσικῆς δὲν ἔγιναν ἀπὸ τούς δικούς τῆς ἱστορικούς, παρά ἀπὸ φυσικούς. Πρῶτοι οἱ Κάρολος Δαρβίνος, οἱ Χέρμπερτ Σπένσερ, οἱ Φρίτς Μπράουν, οἱ Γκρόβος καί οἱ Χαίκερ, ἐπιχείρησαν νὰ ἐξηγήσουν τίς ἀρχές τῆς μουσικῆς, μέ βάση τῆν ὁμοίότητα, ἡ τῆν σύμπτωση ὀρισμένων στιγμῶν τοῦ κελάρθρηματος τῶν πουλιῶν, καί ἀναλόγων στοιχείων τοῦ τραγοῦδι τοῦ ἄνθρώπου. Εὐνότητα εἶνε πὼς καί σ' αὐτῆν, ὅπως καί σ' ὅλες τίς ἄλλες θεωρίες, τίς στρεφόμενες γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα ἀρχῶν καί πηγῶν, δὲν ἔχομε γιὰ βοήθημά μας παρά μόνο ὑπόθεσις. Θετικὰ κανένας ποτέ δὲ θὰ μπορέσει νὰ μάς πληροφορήσει πότε καί πὼς ἀκούσθηκε πρώτη φορὰ μουσική.

Αὐτό, ποῦ ἐδῶ μάς ἐνδιαφέρει, εἶνε τὸ ἐρώτημα: Ποιές εἶνε οἱ ὑλικές προϋποθέσεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶνε δυνατόν νὰ δημιουργηθῆ Μουσική τέχνη. Πὼς πρόκειται γιὰ κάτι, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπλὰ καί τυχαία ἀποδεδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι στή φύση δὲν ὑπάρχει σχεδὸν τόνος διαρκῆ καί ἀναλλοίωτος ἀκίνητος σὺν ἴδιω πάντα ὕψος. Καθένας μας, ποῦ θὰ δοκιμάσει νὰ τραγοῦδῃ ἕνα τόνο θὰ διαπιστώσει πὼς ἀπαιτεῖται μιὰ μεγάλη δόση αὐτοελέγχου γιὰ νὰ τὸν κραήσει σὺν ἀρχικῶ τοῦ ὕψος. Ἐνας τόνος καθαρὰ νατουραλιστικὰ τραγοῦθρμένος ἀνεβαίνει καί κατεβαίνει, ὅπως εἶνε γνωστό, κατ' εὐθεταν ἀναλογία πρὸς τῆ δυνατότερη ἡ ἀδυνατώτερη ἀναπνοή τοῦ τραγοῦθρῶντος. Ὁ ἀνατρέξιμους πάλι στὰ τραγοῦθρῶντα τῶν πρωτόγονων λαῶν καί πρὸ πάντων τῶν ἀνατολικῶν, ποῦ μάς δίνουν μιὰ ἰδέα νατουραλιστικοῦ τρόπου τραγοῦθρηματος καθὼς στρεφόμενοι μέ κωραστικὴ μονοτονία γύρω σ' ἕνα τόνο καί μέλιτα εἶσι, ποῦ ἡ φωνή ν' ἀκούεται ἡ θρηνητικὴ ἡ οὐσιαστικὴ σ' ἕνα γκλιόσαντο ἐπάνω στή χρωματικὴ κλίμακα ἀνάμεσα σὺν ἀρχικῶ καί τὸν τελικῶ

τόνο. Εἶνε ὁμως εὐνότητα, πὼς ἕνα ὀπωσθῆποτε καλλιερρημένο αὐτὸ, δὲν μπορεῖ νὰ δεχθῆ τὸν τρόπον αὐτὸ τοῦ τραγοῦδι σὺν μουσικῆ τέχνη, γιὰτὶ τοῦ λείπει κάθε ἴχνος καθορισμένης μορφῆς.

Ὅπως δηλοῦθ στῆν οικοδομικὴ τέχνη οἱ ἀκατέργαστοι ὄγκοι τῶν βράχων πρέπει νὰ ὑποστοῦν μιὰ ἐπεξεργασία, νὰ διαιερθοῦν σὲ μικρότερα κανονικὰ μέρη γιὰ νὰ προσαρμοθοῦν ἐπειτα ἀρμονικὰ μεταῦ τους, ἔτσι ἀκριβῶς πρέπει καί τὸ φυσικὸ ἠχητικὸ ὄλικὸ νὰ ὑποστῆ ἕνα μετασχηματισμὸ, σύμφωνα πρὸς τούς ἐκ τῶν πρῶτων ὀρισμῶν νόμους γιὰ νὰ καταστή κατὰλληλο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τῆ μουσική. Καί αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνον δταν ὁ ἤχος ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ νατουραλιστικὰ τοῦ χαρακτηριστικὰ καί ὑποταχθῆ σὲ ὀρισμῶνους κανόνες, ὑπαγορευμένους ἀπὸ τῆν ἀνθρώπινη βούληση, δταν μέ ἄλλα λόγια, τυποιοιθῆ. Γιὰτὶ, ἀφοῦ ὅπως εἶπαμε ὁ νατουραλιστικὸς τραγοῦθρῶς φθόγγος δὲν εἶνε παρά ἕνα γεορὸ ἀνεβοκατέβαμα ἐπάνω σὲ μιὰ σειρά μουσικῶν βαθμίδων, θὰ τὸν ἀκίνητήσουμε ἐπάνω σὲ μιὰ ὀρισμένη βαθμίδα μόνον μέ τῆ θεληματικὴ ἀπὸ μέρους μας τυποιοίση. Ἐπειτα διπλά σ' αὐτὸν τὸν πρῶτο τόνο καί σὲ μιὰ ἀπόσταση ποῦ ὁ καθορισμὸς τῆς εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα αὐστηρῶν ὀπολογισμῶν θ' ἀκίνητοιοιθῆ μέ τῆν ἴδια ἀκρίβεια ἕνας δεύτερος τόνος καί ἐπειτα μέ τὸν ἴδιο πάντα τρόπο ἕνας τρίτος, ἕνας τέταρτος, ἕνας πέμπτος, καί ἀκόμη ἕνας ἔκτος καί ἕνας ἕβδομος. Εἶνε μάλιστα δυνατό νὰ σχηματισθοῦν καί σειρές ἀπὸ περισσότερους τόνους καί, ὅπως ἔχομε, ἐλοχηματίσθησαν. Τὸ ὀδοαστικὸ κέρβος ἀπὸ τῆν κατάταξη σὲ σειρές τῶν τόνων αὐτῶν εἶνε, πὼς τὸ ἄχος τῶν νατουραλιστικῶν τόνων τακτοιοιείται κατὰ σαφῶς ὀρισμῶνους νόμους σὲ κανονικὰ τμήματα, ποῦ μάς δίνουν τῆ δυνατότητα νὰ παραγάγομε πλὴν καλλιτεχνικῶς σχηματισμοῦς. Τῆν κατανομή αὐτῆ τῶν ἤχων καί σὲ σχέσεις αὐστηρῶς ὀπολογισμῶν, ὀνομάζουμε τονικὸ σύστημα. Καί μέ τῆν δημιουργία ἑνός τονικοῦ συστήματος ἐτέθησαν οἱ βασικές προϋποθέσεις γιὰ τῆν γέννηση τῆς μουσικῆς ὡς τέχνης. Ἐπομένως πρέπει νὰ τῆ θεωρήσουμε σὲν πρώτη ἐμπρατικὴ ἐνδειξη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τῆν ἐκδῆλωση τῆς ἐπιθυμίας του νὰ χρησιμοποιήσῃ καλλιτεχνικὰ πλὴν τὸ ἠχητικὸν ὄλικον.

Ἡ βάση τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ τονικοῦ συστήματος γιὰ ὄλους τούς πολιτισμῶνους λαούς εἶναι ἡ ἴδια, ἐνῶ ἀντίθετα τὰ τονικὰ συστήματα αὐτὰ καθαυτὰ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ μεταῦ τους σχετικὰ μάλιστα μέ τὸν ὀριθμὸ τῶν χρησιμοποιούμενων τόνων καθὼς καί τῆν μεταῦ τὸν τελευταίον αὐτῶν ἀπόσταση. Καί τὰ δυὸ εἶνε ἀνεξήγητα, δταν ληφθῆ ὑπ' ὄψη, πὼς στίς ἀρχές τῆς πνευματικῆς καλλιερρησίας τῶν λαῶν ἀναλβανε τῆν καθοδῆγηση σὲ ζήτημα αὐτοῦ παντοῦ τὸ ἀνθρώπινο αὐτὸ. Ἐνῶ ὁ τρόπος τοῦ τραγοῦδι κατὰ μέγιστο μέρος ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸν τρόπο ποῦ ὁ ἄνθρωπος αἰθοῦνεται—ἐξαρτῶμενος ἀπὸ τίς φυλετικῆς το συνθηκῆς—ἀπὸ τὸν ἐν γένει τόπο του, ἀπὸ τῆν ἱθιοσυκρασία του, ἀπὸ τούς κλιματολογικῶς δρους ἀπὸ τούς ὁποῖους ζῆ καί ὀχι λιγώτερο ἀπὸ τῆ γλῶσσα ποῦ μιλεῖ. Ἐτσι δὲν εἶνε ἐκπληκτικὸ πὼς ἔχομε ἕνα

τόσο σημαντικό αριθμό τονικών συστημάτων εις τὰ ὁποῖα ἀντιστοιχεῖ ἕνας ἐξ ἴσου σημαντικὸς ἀριθμὸς μουσικῶν πολιτισμῶν, ἐπάνω σ' αὐτὰ θεμελιωμένων, ποὺ δὲν εἶχαν ὁμοῦς ὅλοι τους τὶς ἀπαιτούμενες δυνατότητες γονιμότητας γιὰ νὰ φθάσουν σὲ μιὰ πραγματικά ἀξιοσημείωτη ἀνθήση.

Μέσα στὴ σύντομη αὐτὴ ἀνασκόπηση μὲ τὰ περιορισμένα της ὄρια δὲν εἶνε βέβαια δυνατό νὰ γίνη μιὰ συγκριτικὴ ἐκθεση τῶν διαφόρων τονικῶν συστημάτων, ὅπως π.χ. τοῦ Κινέζικου, τοῦ Σιαμαίου, τοῦ Ἀραβικοῦ καὶ ἄλλων ἐξωτικῶν. Οἱ διαφορὲς τους προέρχονται ἀπλοῦστα ἀπὸ τὶς διαφορὲς στὸν τρόπο τοῦ αἰσθάνεσθαι, ποὺ συντελοῦν ν' ἀντανაკλάται κατὰ τρόπο διαφορετικὸ τὸ φαινόμενο τοῦ ἤχου στοὺς ἀνθρώπους τῶν διαφόρων φυλῶν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν μάλιστα αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ ὑπενθυμίσω τὸ γεγονός ὅτι καὶ σὲ τονικά ἀκόμη συστήματα τῆς ἴδιας ζώνης πολιτισμοῦ διαφόρων ὁμοῦ λαῶν παρατηροῦνται συχνὰ ἐκπληκτικὲς διαφορὲς. Γιατὶ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα σύμβολα πολιτισμοῦ καὶ τὸ τονικὸ ὑπέκειται στὶς διαρκεῖς μεταβολές τοῦ ἀνθρωπίνου τρόπου τοῦ αἰσθάνεσθαι. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ μᾶς πιστοποιήσῃ καὶ μιὰ ἐπιπόλαια ἀκόμη ματιὰ στὸ δυτικὸ μας πολιτισμὸ. Βλέπουμε π.χ., πῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχαν ἕνα ἐντελῶς διαφορετικὸ τονικὸ σύστημα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετηρίδας καὶ τῶν τελευταίων μεσαιωνικῶν περιόδων, ἢ Ἀναγέννηση καὶ τὸ Μπαρόκ πάλι διαφορετικὸ, καὶ σήμερα συντελοῦνται καινούριες με-

ταβολές στὴ σύνθεση μὲ βάση τὸ δωδεκάτονο σύστημα, ποὺ ὁ κύκλος τῶν προσηλύτων του ὁλοένα φαίνεται εὐρύνεται. Καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὴν ὥρα δὲν εἶναι δυνατό νὰ προβλέψουμε σ' ὅλη του τὴν ἔκταση.

Σ' ἕνα μόνο σημεῖο ἐν τούτοις σχηματίζουσι ὅλα αὐτὰ τὰ συστήματα μιὰ μεγάλη ἐνότητα: Στὸν καταρτισμὸ τῆς τονικῆς σειρᾶς ἀπὸ ὀλόκληρου καὶ μισοῦς τόνους καὶ στὴν καθιέρωση τῆς ὀγδοῆς ὡς βασικῆς ὀκταδικῆς μονάδας γιὰ τὸ χάραγμα τῶν ὀρίων τῆς σειρᾶς τῶν τόνων. Ἐξ ἂν αὐτὰ μπορεῖ βέβαια νὰ ὑπάρχουν στὶς λεπτομέρειες πολυποικίλες διαφορὲς, πρὸ πάντων στὸν τρόπο ποὺ κατατάσσονται στὴ σειρὰ τους ὀλόκληροι καὶ μισοὶ τόνοι, ὁμοῦ οἱ διαφορὲς αὐτὲς ἔχουν πάντα δευτερεύουσα σημασία, ἀντικρὸ στὸ γεγονός, ποὺ σ' ὅλα τὰ ἤχητικά συστήματα τοῦ δυτικοῦ μας μουσικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ διαμερισμὸς τῆς σειρᾶς τῶν τόνων εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἴδιας βασικῆς ἀρχῆς: τῆς διαίρεσης δηλαδὴ τῆς ὀγδοῆς σὲ πέντε ὀλόκληρους καὶ δύο μισοὺς τόνους.

Πῶς τὸ τονικὸ αὐτὸ σύστημα προσφέρει ἐντελῶς ἐξαιρετικὲς δυνατότητες καλλιτεχνικῆς ἀνάπτυξης ἀποδείχτηκε μὲ τὴ μοναδικὴ ἐξέλιξη τῆς δυτικῆς μας μουσικῆς. Ποιοὶ πρόσθετοι τώρα παράγοντες ἔχουν ἀκόμη συντελέσῃ σημαντικὰ γιὰ νὰ ὑψωθῇ ἐτοῖο μεγαλόπρεπο τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἁρμονικῆς πολυφωνικῆς μουσικῆς μας, θὰ τὸ δοῦμε σ' ἕνα ἄλλο μου σημεῖωμα.